

ISTEN RABJA – GÁRDONYI GÉZA HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA

Eger 2022. április 26. Érseki Palota

„Másként beszélek, mint ahogy írok; másként írok, mint ahogy gondolkodom; másként gondolkodom, mint ahogy kellene, és így tovább a homály feneketlen mélyéig.” Gárdonyi művész kortársának szavai ezek. Egyfajta szellemi, egzisztenciális fáziskésésből fogant vallomása FRANZ KAFKÁNAK, a cseh származású német írónak.

Az ön-keresés, saját magára találás stációkhoz hasonlítható drámaisága, Gárdonyi Géza életének első 35 évére is jellemző. Művész embernél ez természetes, - mondhatná a felületes kívülálló. Itt többről van szó!

- Az író és költő esetében halmozottan sorakoztak a helyszín váltások és ennek következményeként munkahelyei is sorjáztek gyors egymásutánban. Volt, hogy négy éven belül négy iskolában kezdte pedagógus hivatását.

Nem kevesebb, mint 22 településen fordult meg Ziegler Sándor és Nagy Terézia gyermekeként. Ennek oka megalkuvásra képtelen, fanatikusan makacs, szász gyökerekkel bíró apja jellemében keresendő. Sűrűn megtörtént, hogy alig néhány hét, esetleg hónap után a családfő összeveszett munkaadóival és olyankor büszkén, sőt sértődötten máris tovább állt családjával. Az apa jelleméből író fiában a szívóssága, igazságszomjjal társult kitartó küzdeni akarása árulkodnak arról, hogy ereiben szász vér is csordogált. Annál inkább nemesi származású édesanyjára hasonlított. Annak mélyen gyökerező vallásossága, erkölcsi tisztasága, s leginkább csendes, alkalmazkodásra született alaptermészete erőteljesen öröklődtek Gárdonyi Gézában. Sem vándorélete, sem számos helyen végzett és befejezetlen, félbehagyott tanítói munkája nem okoztak benne Kafkára hasonlító szétesést. Hangulat ingadozásait mindig belterjesen kezelte, végtelenül nagy önfegyelemmel.

Egyik korai írása sok mindent megmagyaráz. Központi alakja a novellának egy szerzetes testvér. Jámborságában elhatározza, hogy Istennek szentelt életében megfejti annak a titkát, mit is jelent e két szó: én vagyok. Telnek s múlnak az évek, napi kötelességei és elmélkedései közepette töpreng és rágódik a testvér, de csak nem jut előre. Lassan leperreg élete, halálos ágyán a házfőnök atya meggyóntatja, megáldoztatja, felveszi a betegek kenetét. Aggódva kérdi végül az atya: No, fiam, megfejtetted-e a titkot? – Könny csillan a barát szeme szögletében és kínos csend után tagadóan rázza a fejét.

Gárdonyi habitusában ott bujkál a filozófusi lelkületből is egy jó adag. RENÉ DESCARTES 17. századi kijelentése: *'Cogito ergo sum', 'Gondolkodom, tehát vagyok'*; gyökerében azért fertőzte meg az európai gondolkodást, minthogy a hangsúlyt a gondolkodásra helyezte; elfelejtve a létezés, a „vagyok” messze előbbi, mint a gondolat, a tudat. Mindezt Gárdonyi lelkéhez közelítve azért említjük, mert Ő viszont helyesen, nem csatlakozva az európai vonulathoz, a létezés titkát kutatta. A 'vagyok' azért jelenthető ki, mert Ő maga egy személy, valaki, akit Isten létbe hívott. Aki az Örök Van, JHWH. (Vagyok, aki VAN) .Isten teremtoi akaratából személy minden ember. Kiknek lelkében ott van egy állandóság, egy nyugalom a létbe szólítottság, a szerető megváltottság és megszenteltség nyugalma. A Szentháromság képére és hasonlatosságára teremtett létezőhöz illően. Nemeshegyi Péter atya gyönyörű gondolata, minden szívverésünk ezt kalapálja: *Ő-rü-lök, hogy Vagy! A-ka-rom, hogy élj!* Isten kimondta, hogy személy vagy, valaki. Aki nevén szólítja őt, mint minden embert e Földön és hivatással, meg nem ismételt küldetéssel ruházta fel. Mindent Istenétől, mint súlypontjától értelmezhet. Először is önmagát, majd másokat s a környezetét.

Gárdonyi Géza ellentétben számos kortársával, köztük az említett Franz Kafkával, – komoly lelki vívódások és önsajnálkozások után felismerte és spontán hozzá is fért tulajdon lelkéhez. Lélekből igyekezett élni. Nem, mint a 'világ', hanem a 'világosság' fia. 59 évéből legalább 22-23 évet Gárdonyi a klasszikusok, a lélekből élő misztikusok útját követve járta be a lelkét, s lett érett krisztushívő. RÁESZMÉLÉS – CSEND – SZENVEDÉLY- S VÉGÜL A TELJES RÁHAGYATKOZÁS lépcsőin haladt Égi Gazdája felé.

ELSŐ LÉPÉSE A RÁESZMÉLÉS. Létezése középpontja, hogy Isten már édesanyja méhében megtalálta Őt. Kitisztuló, sok gyötrellemmel teli hónapok, évek alatt, túlérzékenyen rátalált lelkében a személyes Istenre. Az 1870-es évek elején SZABOLCSKA LÁSZLÓNAK még úgy jellemezte önmagát: *„én pápistának keresztelt, istentelen pogány vagyok”*. Addig csak önmagának volt helye a lelkében, Istent még kirekesztette. Gyötrődése és ÉN-essége elszívta a levegőt a Teremtő s Megváltó elől. Bűnössége felett sajnálkozott, de egyszer csak felkelt, s Ő is elindult Atyjához, bűnbánattal. A 14. és 15. században élt misztikus, NORWICH Szent Julianna gondolatát kölcsönözve, Gárdonyi számára is beigazolódott, túl kell lépni a vagy-vagy gondolkodáson, miszerint valaki vagy jó, vagy rossz. Helyette az ószövetségből megörökölt, Jézus által is képviselt és-és

életminősítés struktúrájában elfogadja saját magát, mint a csetlő-botló teremtményt. Kinek életútján van bukás, de ott van a megtérés, és a bűnbánat, és az újbóli elesés és kegyelmi újrakezdés szabadsága egyaránt. Aki már képes ellentmondásokkal és súlyos konfliktusokkal, kisebbségi sejtésekkel és lelkiismereti válságokkal együtt élni, mindig Istenben.

Gárdonyi élet-súlypontja a Teremtő, Megváltó és Megszentelő Isten. A Szentháromsággal spirituális majd egzisztenciális értelemben hiteles szimbiózisra találó író és költő önazonossága. Gyönyörű, szimbolikus kifejeződése ennek, az alázatával átszőtt *Április végén* verse. Tavasz váró hangulatban átéli az álmod, a kályha mellett is a kikelet víziója sejlik fel fantáziájában; s ebben a vitális, csupa fény és ragyogás álomvilágban önön maga csak árnyékként jelenik meg. Az árnyék is része a fénynek, éppen a fény létezéséből kapja eredetét. Ez az alázatból születő ráeszmélése csendül fel, amikor bevallja: *„Sok idő kellett, még ki tudtam jutni a levegőre, a fényre. ...Hajós voltam, akinek 35 évig kellett haladnia iránytű nélkül. Csak hanyódtam, süllyedeztem, ide-oda tépelődtem a folytonos ködben, nem tudtam hova jutok. De azért mentem, haladtam irányozgattam magamat ösztönszerűleg.”* A vívódó, önmarcangoló csak magára figyelő magányos durcás felnőttből lelkiileg rajongó gyermeki egyszerűsége váltott; aki súlypontját Istenre helyezte. Egy gügyögő kicsiny emberpalánta ősbizalma szólal meg *Mikor a gyermek* költeményében: *„égy nyelv ez. Mély titok. Nem értik, csak az angyalok”*. Eger Remetéje is igazolni véli a hiteles krisztushívők tapasztalását: Istenben nincs ok-okozat, csak szeretet s odaadottság.

A CSEND a lelki érlelődés második lépcsőfoka lepleződik le jubiléus írónk és költőnk életében. ' Szavaink jelölik ki a csend térképét'- fogalmazta meg egy trappista szerzetes. Az igazi krisztushívő lelkület kicsit olyan, mint a szivacs. Ki lehet csavarni a keresőknek; sokan letörlik türelmével az önsajnálkozást; tisztává válnak közvetítésével a bűnbánók. Amennyiben viszont nem Istentől átitatott az a szivacs, szétszárad, töredezik s semmi egyéb nem valóan eltapodják az emberek. A lélek nedve a csend, az imádság, az Istennek odaadott én-idő. Nem nehéz elképzelnünk Gárdonyi Gézát, mint imádkozó keresztényt. Aki töltekezni vágyódik Istene gazdagságából. Aki kiszorít minden háborgást a lelkéből s boldogan adományoz napi idejéből bőségesen Urának. Isten töltekezéséből ragad tollat, Ura sugallataival együtt alkotva kelnek életre prózai alakjai éppúgy, mint verseinek üzenetei. Ebből a belső csendjéből szólalhatott meg *Nyéky Ábel*,

Kardos Eszter, de éppúgy *Zéta*, avagy *Dúl* karaktere, a *Tekintetes Úr* avagy éppen *Dobó István* személye. Mindegyikük közös gyümölcs, az *Ihletadó Égi Gazda*, s a művészember közös szülőttei. Gárdonyi vallja művében: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca, nem ő. Ő az arc a mögött van, Láthatatlan.” Eger remetéjében végül is a gyarló ember lett láthatatlanná, s a láthatatlan Isten a leírt betűkből életre kelt az alakokban kiolvashatóvá vált történetekben. Isten ujjai s Gárdonyi tollai együtt hozta el a hús és vér szereplőket, történelmi korszakokat. Novelláiban, regényeiben a *romantika* és *vakmerőség* ölelkeztek össze. Főhősei, de a mellékszereplők úgyszintén egyszerű, hétköznapi emberek. Kiket éltető tisztaságuk, lelki makulátlanságuk emel szellemet s szívet frissítő hőökké. Ugyanakkor vakmerő is az író, mert nem a közel múltból, alakjai nem a 18. sem a 17. századból lépnek elő. Hősei, a cselekmények az 5. a 12. és 13. század körülményei között játszódnak. Legyen az *Zéta*, vagy az *Árpádház dicső Lilioma*, *Szent Margit*. Alakjuk mégis, a múltból előlépő jelen, sőt a jövő szellemi és spirituális hőseiként maradnak fenn. Istennel megbirkóztak valamennyien, mert alkotójuk, Gárdonyi Géza, az Egyháznak, Isten új Izraelének békekövete. Tudjuk jól, Izrael annyit jelent, mint Istennel megküzdő, Ővele birkózó.

A SZENVEDÉLY jelenti a következő szintet. A küzdelem, a birokra kelés már eleve feltételezi a vágyak legfelsőbb hőfokát. Az elragadottság, a szenvedély a tovatűnő pillanatokban lepleződik le. A pillanat ugyanis nem idő. Spirituális aktus, melyben az élet feltárulkozik. A pillanatban az idő és az öröklét közötti különbség eltűnik. A jelenlét, mint kimeríthetetlen erő mutatkozik meg. Idézve HAMVAS BÉLÁT: „Az élet nem lehet önmaga mértéke. Teocentrikus világunkban megzavarodott látásunk és lezuhant voltunk ellenére mikroteoszok vagyunk.” Isten lakik a kicsinyke emberben. Hogy is zengte az Ószövetség: Istenek vagytok. Istennek köszönhetően, ki nem alvó szenvedélye által Gárdonyi belebújik regénybeli hőseibe. Nem menekülés ez részéről? - Ellenkezőleg, színt vall. Leteszi voksát az ember, a csupa nagybetűs ember előtt, akit tisztelni kell, mert teremténye egy fönséges és végtelenül irgalmas Istennek. Novellái, regényei alakjaiban, neveztesse *Balogh Csabának*, *Zétának*, *Jancsinak*, *a kertésznek*, *Sárközynek* vagy *Vicuskának*, mindegyikben bűneik közepette is felsejlik a makulátlan erkölcs, a gyanú felett álló hit. Írói nagysága éppen törékeny gyermeki, bűnbánó lelkületéből források. Hiszen, Isten egykor is, ma is, azokat választja ki, akik gyöngének és elesettnek tűnnek, hogy hatalmas ereje emberi erőtlenségben tündököljön.

Gárdonyi Géza igazi talentuma, hogy egyszerű, szürkeségben ténfergő személyekben is jellemet, sokaknak példát mutató karaktert ábrázol. Mindezt csak az képes megtenni tollal, kinek lelkében végtelen szeretet és sziklaszilárd jellem lakozik. Gárdonyi beengedte lelkébe az Istent. Ajtót nyitott Neki. Tette nem öncélú volt. Rabja lett Istennek, hogy kedvet csináljon mindenkinek, aki olvassa prózáit vagy eszmélődik versei felett. Legyél Te is Isten rabja! Enged be te is Istent életedbe, s minden más lesz! Nem könnyebb, más!

A magyar népköltészetben, népdalokban hányszor csendül fel, rabja lettem ilyen s ilyen tulajdonságaidnak, rabja lettem két szemednek, vagy szívednek, szerelmednek... Gárdonyi rabsága felelős elköteleződés. Vagy Istenben élve ír, tehát Isten ír belőle; Isten által fogalmazta mondatait, Istenben ábrázolta karaktereit, vagy sehogy sem ír. Miként szolgálna épülésére bárkinek, hogyha egy bűnös ember adná át gondolatait egy másik bűnösnek? – Gárdonyi nem csapta be önmagát, s Istennek hála, ezért lettünk megajándékozottak. Nagyon is megsejtette és bátran megcselekedte: el kell köteleződni. Az ember önmagában gyöngé nádszál, ahogy BLAISE PASCAL fogalmazta. Gárdonyi Géza szabadon vonult be Isten szeretet-sugarába. Elköteleződve lett alázatos hírmondója; annak az embernek szolgálatában, aki bűnei és repedtségei ellenére is jó, és Isten irgalmas szeretetére méltó. Gárdonyi rabsága nekünk, olvasóink, az Istenben való szabadságot árasztja. *Történelem* című versében a sokféle talentummal felvértezett, de gyermeki rajongását Isten felé megőriző, érett keresztény színes sokszínűségének költői kifejezése, Akiben ott bujkál valami kevéske a bagoly bölcsességéből, a tigris bátorságából, a bárány szelídségéből s a tücsök nyugtató zenéjéből.

Bevezetőnket egy kortárs író említésével nyitottuk, zárjuk egy Gárdonyi korát alig 4 évtizeddel megelőző világhírű író, DOSZTOJEVSZKIJ gondolatával: *„Korunkban minden rendes ember szükségképpen gyáva rabszolga. Ez természetes állapota. Ez mély meggyőződés. Erre teremtődött, ilyen az alkata. És a rendes ember nemcsak most, holmi véletlen körülmények miatt, hanem általában minden korszakban szükségképpen gyáva rabszolga. Ez természeti törvény minden rendes ember számára ezen a Földön. Gyáva, mert nem azt teszi, amit ő akar, hanem amit Isten általa. Rabszolga, mert nem ismeri Istennel szemben azt a szót, hogy nem teszem!”*

Erdőtelek, 2022. április 21.